

Joanna Iza Belzyt

Uczeń z dysfunkcją wzroku w szkole ogólnodostępnej

Niepełnosprawność nr 14, 80-90

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Joanna Iza Belzyt

Uniwersytet Gdański

Uczeń z dysfunkcją wzroku w szkole ogólnodostępnej¹

A student with a visual impairment in a mainstream school

Teachers who work with students with disabilities in mainstream school vision often struggle with many difficulties. It is worth examining the challenges and weaknesses in the student support system with disabilities and possible ways to improve the situation.

Słowa kluczowe: system wsparcia ucznia niepełnosprawnego, rekomendacje, funkcjonalne następstwa niepełnosprawności

Keywords: support system for the student with a disability, recommendations, functional consequences of disability

Wprowadzenie

Nauczyciele, pracując w klasach szkół ogólnodostępnej, spotykają na swojej drodze zawodowej uczniów z niepełnosprawnościami, a wśród nich także uczniów z niepełnosprawnością wzroku. Sytuacja taka jest dużym wyzwaniem dla szkoły (która nie jest placówką integracyjną), nauczyciela (który nie ma kwalifikacji do pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych) i uczniów (w klasie o niezmnieszonej liczbie osób pojawia się niepełnosprawny uczeń) oraz ucznia z niepełnosprawnością wzroku.

W związku z tą sytuacją warto przyjrzeć się wyzwaniom i słabym punktom systemu wsparcia ucznia z niepełnosprawnościami oraz możliwym sposobom poprawy sytuacji.

Według danych Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) na świecie żyje niemal 40 milionów osób niewidomych i 246 milionów osób słabo widzących (Skiba 2013). Prognozy WHO podają, że w ciągu kolejnych 20 lat liczba osób z niepełnosprawnością wzroku może zwiększyć się dwukrotnie (WHO, 2009), a u 80% osób,

¹ Artykuł powstał na potrzeby Wojewódzkiej Konferencji dla dyrektorów, nauczycieli i pedagogów „Kształcenie uczniów niewidomych i słabowidzących w szkołach ogólnodostępnych”, Centrum Edukacji Nauczycieli, Gdańsk, 6.03.2014.

które tracą wzrok, chorób prowadzących do tego stanu można uniknąć (sytuacja ta dotyczy zwłaszcza krajów rozwijających się), (Skiba 2013).

W Polsce według danych GUS z 2004 r. (stat.gov.pl/gus) jest 5,5 mln osób niepełnosprawnych, wśród których jedną trzecią stanowią osoby z niepełnosprawnością wzroku (ponad 1,5 mln). Niepełnosprawność wzroku jest najczęstszym powodem niepełnosprawności wśród dzieci do 14. roku życia (por. raport PFRON).

Powodami prognozowanego wzrostu liczby osób z niepełnosprawnością wzroku są m.in.: starzejące się społeczeństwo (wzrok nieuchronnie pogarsza się wraz z wiekiem), wypadki (dzięki postępowi medycyny ratuje się osoby, które uległy wypadkom, ale nie można zapobiec skutkom urazów), przedwczesne urodzenia (niedojrzały wzrok narażony jest na działanie tlenu podczas przebywania dziecka w inkubatorze), choroby (w krajach rozwijających się najczęstszą przyczyną utraty wzroku jest jaglica² (Skiba 2013), choroba nieobecna w Europie od kilkudziesięciu lat (Niżankowska 2002), która za sprawą migracji ludności może powrócić na stary kontynent).

Wyzwania i słabe punkty systemu wsparcia ucznia z niepełnosprawnością

Zdaniem A. Dudzińskiej (2012) katalog wyzwań i słabych punktów systemu wsparcia ucznia z niepełnosprawnością powiększa się. Wśród wyróżnionych przez autorkę kilkudziesięciu punktów z katalogu problemów kilka z nich, w mojej opinii, warto omówić szerzej.

1. Szkoły nie w pełni realizują zalecenia z orzeczeń, które wskazują Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne. Przyczyną tego jest brak specjalistów w placówkach, którzy mogliby realizować zalecane zajęcia, brak lub zbyt mała liczba godzin na realizację zaleceń, a także ilość i jakość zaleceń. A. Dudzińska (2012) wskazuje również na przypadki, gdy Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne nie wpisują w dokumentację ucznia zajęć wspierających ucznia, znając sytuację szkół i mając świadomość, że nie mają możliwości realizacji zajęć. W ten sposób powodują redukcję wsparcia edukacyjnego ucznia i prowadzą do sytuacji błędnego koła: PPP nie zapisują zaleceń, których szkoła nie może spełnić, a szkoła nie mając zaleceń nie może występować do władz³ o wsparcie realizacji zaleceń.

² Obecnie na jaglicę choruje 84 mln ludzi, a 8 mln utraciło wzrok bezpowrotnie z powodu choroby (WHO, 2009).

³ Na terenie Gdańska powstał projekt wsparcia edukacji i rehabilitacji uczniów z niepełnosprawnością wzroku. Na zlecenie Wydziału Edukacji Miasta Gdańsk realizuje go Niepubliczna Poradnia Wczesnego Rozwoju „Po drodze”, działająca przy PSOUU koło Gdańsk. Uczniowie mogą korzystać m.in. z terapii wzroku, zajęć orientacji przestrzennej, nauki czynności życia codziennego, pisma punktowego, brajla, wykorzystania z urządzeń tyflotechnologicznych oraz wsparcia psychologicznego.

2. W sytuacji gdy zajęcia dodatkowe odbywają się poza terenem szkoły, np. w poradniach, rodzice stają przed koniecznością zorganizowania dowożenia dzieci – a co za tym idzie – wygospodarowania dodatkowego czasu. Nie radząc sobie z logistyką i czasem, a tym samym nie wywiązując się z realizacji tych zadań, rodzice często czują się piętnowani (por. Dudzińska 2012) przez personel szkoły i placówki realizującej zajęcia jako osoby, które pozbawiają dziecko możliwości wsparcia i rozwoju.

3. Zbyt mało (lub brak) wykwalifikowanych specjalistów pracujących w szkole; to trudna sytuacja, która wynika zarówno z sytuacji gdy nie ma w placówce pedagoga specjalnego, jak i z sytuacji braku dodatkowych kompetencji: nauczyciel mimo wykształcenia w zakresie pedagogiki specjalnej nie jest przygotowany do pracy z uczniem z niepełnosprawnością wzroku (tygłopedagog) czy z niepełnosprawnością słuchu (surdopedagog). Problemem wskazywanym przez nauczycieli podczas konferencji jest również zbyt mały wymiar czasu pracy pedagoga specjalnego (18 godzin) w stosunku do wymiaru godzin, które uczeń spędza w szkole (np. 28 godzin), co powoduje brak wsparcia nauczyciela prowadzącego i ucznia o specjalnych potrzebach edukacyjnych na części zajęć.

4. Wyżej wymienione sytuacje są trudną przyczyną sugerowania rodzicom wyboru szkoły specjalnej. Wynika to z jednej strony z troski o jak najlepsze warunki rozwoju dla ucznia, a z drugiej – z lęku przed podjęciem wyzwania, jakim jest przyjęcie dziecka z niepełnosprawnością wzroku do szkoły ogólnodostępnej i wizji potencjalnej porażki. Władze szkoły, traktując przyjęcie ucznia do swojej placówki jak eksperyment⁴, muszą rozważyć sytuację, gdy nie poradzą sobie ze wsparciem ucznia i poniesie on porażkę edukacyjną.

5. Główną przyczyną niewystarczającej współpracy szkoły z rodzicami, w opinii A. Dudzińskiej (2012), jest specyfika pracy nauczyciela: hierarchiczność, trudność z wysłuchaniem racji innych osób, przekonanie o konieczności wychowywania rodziców („pedagogizacja rodziców”). Powoduje to traktowanie rodziców „z góry”, ocenianie ich zachowania i wytykanie błędów w sposobie wychowania dzieci. Rodzice pozbawieni są wpływu na kształt funkcjonowania szkoły, bo szkoła nie jest przygotowana na partnerstwo z rodzicami w obszarze tworzenia wizji szkoły. Z drugiej strony szkoła nie ma wpływu na decyzje rodziców związane z posyłaniem dzieci na diagnozę czy dodatkowe badania. Rodzice obawiają się ich ze względu na potencjalne stygmatyzowanie ich dzieci, ale tym samym mogą pozbawić dziecko potrzebnego wsparcia i możliwości rozwoju.

Zmiany szkół przez uczniów z niepełnosprawnością wzroku (jak również z innymi niepełnosprawnościami) są częste i są następstwem sytuacji, gdy rodzice są rozczarowani współpracą ze szkołą, mając poczucie niewystarczającego

⁴ Nauczyciele podczas konferencji wskazywali na takie powody przyjęcia uczniów z niepełnosprawnością wzroku do szkół ogólnodostępnych.

wsparcia ich dzieci przez nauczycieli, czy w sytuacji, gdy uczeń odniesie porażkę edukacyjną.

Rekomendacje

Dla poprawy sytuacji trudnych, które zostały wymienione powyżej, pojawiają się rekomendacje i możliwe sposoby przeciwdziałania, a wśród nich wyróżnić można:

1. Szkolenia dla kadry, które powinny dotyczyć dwóch głównych obszarów. Z jednej strony ważna jest tematyka dotycząca istoty niepełnosprawności, następstw niepełnosprawności w obszarach istotnych dla funkcjonowania ucznia w szkole (np. obszar funkcjonowania poznawczego, społecznego, emocjonalnego), trudności z jakimi zmagają się rodzice dzieci niepełnosprawnych, wyzwaniach związanych z niepełnosprawnością przed jakimi stają dzieci i rodzice. Z drugiej strony doskonalenie budowania poprawnych relacji z rodzicami jako osobami biorącymi udział w procesie edukacji. Szkolenia w tych obszarach poprawiłyby współpracę szkoły z domem rodzinnym ucznia i dały szansę na wyeliminowanie sytuacji podważania niepełnosprawności dzieci, na co skarżą się rodzice⁵ (por. Dudzińska 2012).

2. Uwzględnienie roli rodziców przez udzielanie informacji, dostrzeganie ich roli w procesie edukacji. Istotne dla tego procesu jest porzucenie „pedagogizacji rodziców” (por. Dudzińska 2012) przez nauczycieli i pedagogów.

3. Niewątpliwym wsparciem dla nauczycieli pracujących z uczniem z niepełnosprawnością wzroku byłaby profesjonalna superwizja. Rozwiązaniem dodatkowym mogłaby być instytucja nauczyciela wędrującego (*itinerant teacher*). Idea powstała w USA jako wsparcie specjalistów dla nauczycieli bez przygotowania specjalistycznego do pracy z uczniem z potrzebami edukacyjnymi. Transfer wiedzy i umiejętności oraz wsparcie pośrednie jest realizowane w formie konsultacji indywidualnych⁶, szkoleń i warsztatów mających na celu uzyskanie przez nauczyciela samodzielności (Paplińska, Witczak-Nowotna 2014)⁷.

⁵ Kilkakrotnie spotkałam się podczas rozmów z nauczycielami z sytuacją poddawania pod wątpliwą niepełnosprawności dziecka, dotyczy to w szczególności autyzmu, ADHD oraz niepełnosprawności intelektualnej, które w opinii nauczycieli powodowane są błędami wychowawczymi, zaniedbaniami wychowawczymi czy niskim kapitałem społecznym.

⁶ W zakres konsultacji wchodzi dobór metod, form i środków pracy, wskazówki dotyczące przygotowania pomocy tyflodydaktycznych (por. M. Paplińska, J. Witczak-Nowotna 2014).

⁷ Fundacja Cedunis (cedunis.org.pl) oraz Stowarzyszenie De Facto (defacto.org.pl) realizują innowacyjny program wsparcia uczniów z niepełnosprawnością wzroku wykorzystując m.in. model nauczyciela wędrującego.

4. Kolejnym elementem, który mógłby wesprzeć pracę nauczycieli, którzy pracując z uczniem z niepełnosprawnością wzroku, nie mogą liczyć na współpracę z nauczycielem wspomagającym, współorganizującym proces kształcenia (brak etatu dla nauczyciela lub zbyt mała liczba godzin pracy nauczyciela wspomagającego, współorganizującego proces kształcenia w stosunku do godzin pracy ucznia w szkole) jest elastyczność zasobów kadrowych (por. Dudzińska 2012). Na podobne rozwiązanie zwrócił uwagę Miroslav Prochazka⁸ z Uniwersytetu w Czeskich Budziejowicach. Funkcjonuje ono w czeskich szkołach, w których nauczyciele potrzebując wsparcia specjalistów zgłaszają się do „wypożyczalni specjalistów”, którzy oferują wsparcie ucznia na poszczególnych zajęciach (wskazanych przez nauczycieli lub rodziców).

5. Wypożyczalnie pomocy dydaktycznych, które dla uczniów niewidomych funkcjonują w krajach Europy Zachodniej. Wprowadzenie ich na terenie naszego kraju byłoby nieocenioną pomocą dla nauczycieli, którzy nie mają kompetencji do wykonywania dotykowych pomocy dydaktycznych. Szkoły nie mają funduszy na zakup drogiego, specjalistycznego sprzętu do wykonywania pomocy, a także osób wykwalifikowanych do obsługi sprzętu. Często nie zabiegają o fundusze na zakup sprzętu, mając świadomość, że kolejne niewidome dzieci mogą nie pojawić się w ich placówce w przyszłości i sprzęt będzie stał bezużyteczny.

6. Wśród dzieci z niepełnosprawnościami jest wiele obdarzonych talentami, których rodzice i nauczyciele często nie dostrzegają, skupiając się na niepełnosprawności i postrzegając ucznia jedynie przez ten pryzmat (por. Paplińska, Witczak-Nowotna 2014).

Trudności i wyzwania w procesie kształcenia ucznia z niepełnosprawnością w warunkach integracji

Kształcenie uczniów w warunkach integracji ma wiele zalet, są jednak sytuacje, które generują wiele wyzwań dla szkół i rodziców.

Jedną z najczęściej podkreślanych zalet jest możliwość uczęszczania do szkoły mieszczącej się blisko domu i brak rozłąki z rodziną. W Polsce jest tylko dziewięć placówek dla dzieci z niepełnosprawnością wzroku i nauka w nich często jest związana z zamieszkaniem w internacie. Część uczniów nie ma możliwości jeżdżenia do domu codziennie po zajęciach szkolnych i mają możliwość odwiedzania domów rodzinnych jedynie w weekendy, a niektóre z nich dopiero pod-

⁸ Wizyta delegacji z Uniwersytetu w Czeskich Budziejowicach i Uniwersytetu w Pradze w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego, 21–23.10.2013.

czas ferii czy wakacji⁹. Sytuacja taka może powodować u ucznia lęk związany z przejściem ze specjalnych warunków szkoły do otwartej rzeczywistości.

Kolejną zaletą jest możliwość poznania przez uczniów z niepełnosprawnościami norm i zasad obowiązujących w otwartym społeczeństwie. Powoduje to powstanie większej świadomości społecznej i poczucia przynależności do grupy społecznej, co sprzyja zawieraniu znajomości z widzającymi rówieśnikami.

Badacze obecnego systemu edukacji (por. Czerwińska 2007; Paplińska, Witczak-Nowotna 2014) wskazują, że nie jest on przygotowany do wspierania uczniów z niepełnosprawnościami w szkołach ogólnodostępnych. Podkreślają, że nauczyciele nie mają pełnych kompetencji do pracy z dziećmi z niepełnosprawnością wzroku, często brakuje im umiejętności czytania i pisania brajlem, doboru pomocy tyflodydaktycznych czy znajomości notacji matematycznej, fizycznej, chemicznej, co powoduje problemy uczniów podczas egzaminów podsumowujących kolejne etapy edukacji. Do kolejnych trudności można zaliczyć również (szerzej omówione wcześniej):

- brak pomocy tyflodydaktycznych,
- niewystarczająca liczba godzin przeznaczonych na zajęcia rewalidacyjne, rehabilitację wzroku,
- brak nowych rozwiązań metodycznych umożliwiających uczniom aktywne i pełne uczestnictwo w zajęciach szkolnych.

Następstwa funkcjonalne u uczniów z niepełnosprawnością wzroku (Utnik, Lisowska, Sękowska (red.) 1996; Golemba 2007)

Każdy zdaje sobie sprawę ze znaczenia zmysłów w życiu człowieka. Ich podstawowe funkcje to obrona zdrowia i życia oraz zapewnienie przetrwania gatunku. Dzięki prawidłowo funkcjonującym zmysłom człowiek jest w stanie zapewnić sobie komfort psychiczny, doskonalić się i nieustannie rozwijać oraz poprawiać jakość swojego życia.

Sytuacja, w której jeden ze zmysłów nie funkcjonuje prawidłowo, a jest to zmysł, za pomocą którego dociera do nas 80% informacji o świecie, mogą wystąpić trudności w zakresie procesów regulacji. Uczniowie przejawiają trudności w zakresie adekwatnego dostosowywania stanów emocjonalnych i zachowań do doświadczeń, które są ich udziałem każdego dnia. W repertuarze zachowań, które pojawiają się u dzieci z niepełnosprawnością wzroku, można znaleźć m.in.: bojaźliwość, wycofanie się, niechęć do angażowania się w nowe sytuacje, płaczliwość, wybuch gniewu, histeria, niepokój ruchowy, upór, grymaszenie, bierność, apatia,

⁹ Relacja nauczycieli ze specjalnego ośrodka w Krakowie (październik 2012).

męczliwość psychofizyczna, słabe zaangażowanie w interakcje, mała aktywność poznawcza, schematyzmy i stereotypy (Orkan-Łęcka, Dąbrowska 2004). Nie jest to pełen repertuar możliwych zachowań i stanów emocjonalnych, ale daje pogląd, na jakie trudności mogą napotkać nauczyciele w pracy z uczniem niepełnosprawnością wzroku.

Konsekwencje dla ucznia wynikające z niepełnosprawności wzroku

W następstwie braku lub nieprawidłowo funkcjonującego analizatora wzroku wynikają liczne konsekwencje w obszarze funkcjonowania społecznego, emocjonalnego i poznawczego. Każdy z tych obszarów jest niezwykle istotny dla rozwoju dziecka z niepełnosprawnością wzroku i jego realizowania się w roli ucznia.

Konsekwencje wynikające z niepełnosprawności wzroku są inne dla uczniów niewidomych, słabowidzących i ociemniałych. Te różnice zostały uwzględnione w tabeli 1.

Tabela 1.

	Uczeń słabowidzący	Uczeń niewidomy	Uczeń ociemniały
Funkcjonowanie poznawcze	<p>Ograniczenia percepcji wzrokowej</p> <p>Trudności z wzrokowym rozpoznaniem małych obiektów oraz części składowych większych obiektów</p> <p>Problemy z analizą i syntezą wzrokową</p> <p>Trudności z zauważaniem wzajemnych relacji pomiędzy elementami (np. w historyjkach obrazkowych)</p> <p>Trudności w zapamiętywaniu obrazów (zwłaszcza tych z wieloma elementami)</p> <p>Wolniejszy przebieg procesów percepcji wzrokowej (uczeń potrzebuje dłuższej ekspozycji poznawanych przedmiotów/rzeczy, wzrok szybciej się męczy)</p>	<p>Brak podstawowego źródła informacji o świecie</p> <p>Konieczność tworzenia map poznawczych i struktur działania w oparciu o informacje pozawzrokowe</p> <p>Brak lub ograniczone poczucie światła i barw</p> <p>Lękowa wizja rzeczywistości</p> <p>Zaburzona orientacja przestrzennej</p> <p>Ucieczka od rzeczywistości</p> <p>Brak estetycznych wrażeń wzrokowych</p>	<p>Utrata podstawowego źródła informacji o świecie</p> <p>Konieczność stworzenia nowych map poznawczych i struktur działania w oparciu o informacje pozawzrokowe</p> <p>Brak lub ograniczone poczucie światła i barw</p> <p>Lękowa wizja rzeczywistości</p> <p>Utrata wzrokowej orientacji przestrzennej (opartej do tej pory głównie o bodźce wzrokowe)</p> <p>Ucieczka od rzeczywistości</p> <p>Utrata estetycznych wrażeń wzrokowych</p>

	Zbyt duża koncentracja na bodźcach wzrokowych (chcąc wykorzystać maksymalnie wzrok do poznawania świata nie wykorzystuje potencjału pozostałych zmysłów)		
Funkcjonowanie emocjonalne	<p>Słabsze przystosowanie emocjonalne spowodowane niustannym poszukiwaniem akceptacji widzących rówieśników</p> <p>Poczucie osamotnienia powodowane zawieszeniem między „dwoma światami” (widzących i niewidomych)</p> <p>Reakcje nerwicowe powodowane wysokimi oczekiwaniami wobec wykorzystania wzroku (wzrok jest nadal podstawowym zmysłem poznawania świata, ale ma duże ograniczenia)</p> <p>Wysoki poziom lęku powodowany słabym radzeniem sobie z rzeczywistością w oparciu o osłabiony wzrok</p>	<p>Wyższy poziom lęku powodowany brakiem przewidywalności zdarzeń</p> <p>Wyższy poziom frustracji</p> <p>Obniżony poziom ciekawości poznawczej powodowany brakiem bodźców wzrokowych stymulujących najsilniej do poznawania i eksplorowania przestrzeni</p> <p>Poczucie bezradności i zależności od innych w przemieszczaniu się i wykonywania podstawowych czynności (osoby z otoczenia obawiając się o bezpieczeństwo powodują ograniczenie możliwości dziecka)</p> <p>Poczucie samotności wynikające z trudności w nawiązywaniu relacji z rówieśnikami</p>	<p>Szok emocjonalny powodowany nagłą utratą wzroku</p> <p>Sklonności depresyjne w przypadku gdy wada wzroku postępuje i dziecko musi przygotować się na nieuchronną utratę wzroku</p> <p>Bunt emocjonalny spowodowany poczuciem krzywdy lub utratą nadziei na uratowanie wzroku</p> <p>Wysoki poziom lęku po utracie funkcji wzrokowych</p> <p>Zawężenie ciekawości poznawczej powodowanej brakiem stymulujących bodźców wzrokowych</p> <p>Bierność, apatia</p>
Funkcjonowanie społeczne	Spontaniczne dążenie do kontaktów interpersonalnych/ społecznych, ale niestety występuje niższa akceptacja przez rówieśników związana z niższą atrakcyjnością w zabawach (niższa sprawność ruchowa, niemożność uczestnictwa w grach kontaktowych)	Brak spontanicznego dążenia do kontaktu z innymi powodowany trudnością w zauważeniu (pozawzrokowym) obecności innych osób (utrudnione w sytuacji unikania przez rówieśników w klasie szkolnej)	Brak akceptacji utraty wzroku przez dziecko i przez rówieśników powoduje wycofanie się z kontaktów, z jednej strony może być to bierne unikanie, a z drugiej aktywne odrzucenie przez grupę

¹⁰ Z badań przeprowadzonych przez studentki pedagogiki specjalnej w ramach seminarium (2012) wynika, iż uczniowie wyznaczani do opieki nad uczniem niewidomym nie są zadowoleni z tej roli i po wykonaniu obowiązku przeprowadzenia niewidomego kolegi z sali do sali nie chcą podtrzymywać kontaktu. Zachowując się cicho unikają nawiązywania lub podtrzymywania kontaktu.

	<p>Wycofanie się z kontaktów społecznych jako następstwo negatywnych doświadczeń, prowadzi to do izolacji ze strony środowiska rówieśników lub autoizolacji na skutek niesatysfakcjonujących relacji, introwertyzmu, niskiego poczucia własnej wartości</p>	<p>Trudności w komunikowaniu się z otoczeniem powodowany niemożnością zauważenia kontekstu sytuacyjnego (np. zabawnej sytuacji w klasie), nieodczytywaniem komunikatów niewerbalnych, zaburzone odczytywanie i przekazywanie treści emocjonalnych, co utrudnia nawiązanie rozmowy i aktywne uczestnictwo w rozmowie</p> <p>Trudności z rozwijaniem współdziałania z innymi (np. gdy uczeń nie ma możliwości pracy w grupie uczniów, bo nie może korzystać z wizualnych pomocy dydaktycznych)</p> <p>Trudności integracji ze środowiskiem widzących</p>	<p>Niepewność innych osób wobec ociemniałych powodowane niewiedzą i obawą przed nieadekwatnym zachowaniem, co skutkuje odsuwaniem się, unikaniem kontaktów, ignorowaniem osoby ociemniej</p> <p>Trudności w pełnieniu dotychczasowych ról społecznych lub utrata pozycji w grupie rówieśniczej spowodowana niemożnością pełnienia dotychczasowych ról społecznych, które do czasu utraty wzroku były ważnymi w życiu ucznia i budowały poczucie własnej wartości</p>
--	---	--	--

Źródło: Opracowanie własne (J.I.B) na podstawie (Dąbrowska 2008; Orkan-Łęcka, Dąbrowska 2004).

Dziecko niewidome i słabowidzące bez pomocy wzroku nie jest w stanie uważać efektów swoich działań, a tym samym nie może doświadczać poczucia sprawczości i kontroli nad otoczeniem. Skutkować to może przejawianiem przez uczniów bardzo słabej aktywności poznawczej i społecznej. Informacje docierające do zmysłów są często niekompletne i trudne do interpretacji a koordynacja słuchowo-dotykowa bez wsparcia analizatora wzrokowego jest znacznie opóźniona (Orkan-Łęcka, Dąbrowska 2004).

W każdym opisanym w tabeli obszarze występuje wiele trudności, z którymi zmagać się będzie dziecko z niepełnosprawnością wzroku. Pełniąc rolę ucznia zmagać się będzie z nimi w klasie szkolnej wraz z nauczycielem i grupą rówieśników, która może być zarówno wsparciem, jak i kolejnym wyzwaniem, z którym uczeń z niepełnosprawnością będzie musiał się zmierzyć.

Zakończenie

Wachlarz trudności i wyzwań, które stają przed uczniem, a związane są z niepełnosprawnością wzroku, obejmują najważniejsze dla rozwoju osoby obszary:

- orientacja przestrzenna i poruszanie się – nauka samodzielnego poruszania się i orientacji przestrzennej daje dziecku z niepełnosprawnością wzroku możliwość bycia samodzielnym i niezależnym od pomocy innych. Jeśli dziecko nie będzie przechodziło systematycznego treningu i nie będzie utrzymywać zdobytych umiejętności, to może stać się osobą bardziej niepełnosprawną. Stając się niesamodzielną osobą jest coraz mniej atrakcyjnym uczestnikiem zabaw z rówieśnikami;
- wykonywanie czynności dnia codziennego – czynności te pozwalają niewidomemu dziecku wykonywać samodzielnie codzienne zadania (związane z toaletą i samoobsługą, komunikacją, itp.). Podobnie jak w przypadku orientacji przestrzennej i poruszania się, czynności te wymagają profesjonalnego treningu i nieustannego utrwalania zdobytych umiejętności;
- poznawanie rzeczywistości – trudności pojawiają się zwłaszcza przy poznawaniu bardzo dużych i bardzo małych przedmiotów, których nie można poznać dotykowo (w przypadku ucznia niewidomego) lub posługując się osłabionym wzrokiem (w przypadku ucznia słabowidzącego);
- poznawanie zjawisk i rozumienie pojęć zwłaszcza tych, które są zjawiskami lub pojęciami wizualnymi, a przez to są nieosiągalne do poznania innymi zmysłami;
- sfera emocjonalna i funkcjonowanie społeczne szczegółowo opisane w tabeli.

Nauczyciele pracujący z uczniem z niepełnosprawnością wzroku w szkole ogólnodostępnej niejednokrotnie zmagają się z wieloma trudnościami, z którymi zmagać muszą się sami, pozostawieni sami sobie. Część z nich, chcąc jak najlepiej wspierać uczniów, intuicyjnie szuka rozwiązań i pomocy. Często źródłem ich wiedzy są strony internetowe, które zawierają coraz więcej specjalistycznych informacji i rzetelnych pomocy, a także oferuje indywidualne wsparcie. Poszukując pomocy i możliwości wsparcia ucznia z niepełnosprawnością wzroku warto zajrzeć na te strony.

Przydatne adresy

abcd.edu.pl Portal „ABCD edukacji włączającej” jest częścią projektu „Edukacja, niepełnosprawność, informacja, technologia – likwidowanie barier w dostępie osób niepełnosprawnych do edukacji” prowadzonego przez Biuro ds. Osób Niepełnosprawnych Uniwersytetu Warszawskiego

cedunis.org.pl celem Fundacji jest wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów niewidomych i słabowidzących, kompleksowe wspieranie rodzin, nauczycieli szkół ogólnodostępnych i integracyjnych oraz wszystkich osób zainteresowanych działaniami na rzecz rozwoju dziecka z dysfunkcją wzroku.

defacto.org.pl Stowarzyszenie powołane do realizacji zadań publicznych w zakresie aktywizacji społecznej, zawodowej i zatrudnienia osób niepełnospraw-

nych, oraz działań wspomagających osoby niepełnosprawne pod względem szkoleniowym, edukacyjnym, technicznym i informacyjnym.

adaptacje.uw.edu.pl portal prezentujący profesjonalną wiedzę i rzetelne informacje na temat potrzeb, możliwości i form wsparcia w zakresie edukacji, nowych technologii oraz rehabilitacji osób niewidomych i słabowidzących.

Bibliografia

- Badania wpływu kierunku i poziomu wykształcenia na aktywność zawodową osób niepełnosprawnych. Raport końcowy. Perspektywa osób niewidomych i niedowidzących, http://www.pfron.org.pl/ftp/dokumenty/Badania_i_analazy/Raport_CZESC_2z6_N_w_zrokowo_final.pdf [dostęp:3.03.2014]
- Czerwińska K. (2007a), *Adaptacja materiałów do nauki czytania i pisania dla dzieci słabo widzących*, „Wychowanie na co dzień”, nr 9(168), s. 16–21
- Czerwińska K. (2007), *Potrzeby i możliwości osób słabowidzących*, [w:] *Poznajemy ludzi z niepełnosprawnościami*, red. D. Gorajewska (red.), Warszawa, s.43–50
- Dudzińska A. (2012), *Wsparcie dzieci w wieku szkolnym przez system oświaty. Założenia teoretyczno-systemowe pod kątem wyzwań/słabych punktów systemu*, wystąpienie na konferencji „Wsparcie rodzin z osobami z niepełnosprawnościami ze szczególnym uwzględnieniem wsparcia edukacji niepełnosprawnych dzieci” w ramach posiedzenia Podkomisji stałej ds. osób niepełnosprawnych w dniu 22 maja 2012 r.
- Golemba B. (2007), *Dostosowanie otoczenia do potrzeb dziecka słabo widzącego*, „Niepełnosprawność i Rehabilitacja”, nr 2
- Nizankowska M.H. (2002), *Podstawy okulistyki*, Wrocław
- Orkan-Łęcka M., Dąbrowska M. (2004), *Specyfika rozwoju i jego wspomagania u małych dzieci niewidomych lub słabo widzących*, [w:] *Wczesna interwencja*, red. G. Kmita, T. Kaczmarek, Zeszyty Sekcji Psychologii Klinicznej Dziecka PTP 02, Warszawa
- Paplińska M., Witczak-Nowotna J. (2014), *Nowy model wsparcia dla uczniów niewidomych w szkołach ogólnodostępnych – studium przypadku*, http://abcd.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=375:nowy-model-wsparcia-dla-uczniow-niewidomych-w-szkoach-ogolnodostpnych-studium-przypadku&catid=16:dla-nauczy-cieli&Itemid=61 [dostęp: 3.03.2014]
- Skiba P. (red) (2013), *Sytuacja dzieci niewidomych i słabo widzących w Ghanie*, Warszawa
- Utnik W., Lisowska A., Sękowska E. (red.) (1996), *Jak pomóc dzieciom słabowidzącym?*, Poradnik dla rodziców, nauczycieli i studentów, Lublin.
- World Health Organization (2009), *Blindness, poverty and development. The impact of Vision 2020 on the U.N. Millenium Development Goals*
- www.stat.gov.pl/gus [dostęp: 3.03.2014]